

Beyin Ölümü Gerçekleşen Nato Ötanazi'ye Doğru mu Gidiyor?

FAHRİ ERENEL*

Doç. Dr.
İstinye Üniversitesi

AHMET GEDİK**

Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi

*1980 yılında iktisat anabilim dalında Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler dalında lisans, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik, Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İş Sağlığı ve Güvenliği alanında yüksek lisansını, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim dalında doktorasını tamamlamıştır. 1980-2010 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. B sınıfı iş güvenlik uzmanıdır. 2017 yılında Yönetim ve Strateji alanında Doçent olmuştur. Altınbaş ve Kent Üniversitelerinde idari ve akademik kadrolarda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Halen İstinye Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

E-posta: ferenel@istinye.edu.tr

**Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi (Fransızca) Bölümü'nde 2016 yılında tamamlayan Ahmet GEDİK, lisans eğitimi sırasında değişim programıyla bir yıl Fransızın Lyon şehrinin IEP de Lyon'da eğitim gördü. Yüksek lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi programında tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi programında doktora eğitimine devam etmektedir. Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

E-posta: agedik@istinye.edu.tr

Geliş Tarihi: 30.01.2023

Kabul Tarihi: 20.03.2023

ÖZ

NATO, kurulduğu 1949 yılından bu yana uluslararası sistemdeki en önemli aktörlerden biri olan siyasi ve askeri bir uluslararası örgüttür. İki kutuplu dünyada NATO üyesi olmanın getirdiği prestij ve avantajlar, Doğu Bloku'nun çökmesinin ardından zaman zaman sorgulanmış olmasına rağmen, İttifak varlığını sürdürmeye devam ettirmiş ve özellikle de 2000'li yıllarda giderek genişlemeye eğilimli bir hal almıştır. NATO'nun gelişimi ve değişiminin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra hızlanması, bu uluslararası örgütün odak noktasının sadece Doğu Bloku eksenli olmadığını, mevcut ve gelecekteki başka odak noktaları için de örgütlenmeyi esas aldığını göstermektedir. Bu görüşün aksini savunanların argümanı ise, NATO'nun odak noktası olan SSCB'nin dağılması sonrası yaşanan süreç ve tek kutupluluk ile çok kutupluluk arasında giden bir uluslararası sistemde örgütün varlığı ve amacının anlamsızlaştığıydı. Başta Fransa olmak üzere, Avrupa Birliği (AB) içerisinde NATO'nun Avrupa'yı koruma misyonuna yönelik eleştiriler ve Birliğe üye ülkelerin Avrupa'yı koruma misyonunda kendilerinin rol almak istemesi gibi etkenler nedeniyle NATO'nun yapısı eleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında, NATO'nun özellikle 2000'li yıllarda gerçekleştirdiği eylemler ve krizler karşısında durumu incelenerek, bu siyasal ve askeri krizler karşısındaki eylemlerin yansımalarının örgütün geleceğine yönelik nasıl ışık tuttuğu tartışılacaktır. Bu bağlamda, özellikle Avrupa'daki İttifak ülkelerinin son yaşanan krizler karşısında NATO'dan beklentilerinin ne olduğu konuları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Caydırıcılık, güç, NATO, savaş, savunma

Giriş

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ARDINDAN oluşan uluslararası sistem dünyanın iki kutup arasında sıkışmasına ve bu iki kutupta da büyük güçlerin diğer güçleri yönlendirmesi ya da üzerlerinde etki etmesine neden olmuştur. Tarihçi A.J.P. Taylor'un "Büyük güç olmanın amacı büyük savaş yapabilmektir. Ama bir büyük güç olarak kalmanın yolu ise böyle bir savaşa girmekten geçer" sözü aslında savaş sonrası düzenin üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konu olduğunu hatırlatır

(Heilbrunn, 2018: 9). Doğu ve Batı Bloku olarak, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) başını çektiği iki kutuplu dünya düzeni de aslında bu iki süper gücün kapasitesini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Batı Bloku'nun askeri bir örgütlenme aracı olarak NATO da bu doğrultuda hareket ederek savaşmak yerine caydırıcılığını sürdürecektir önemli bir enstrüman olmuştur. Ancak aradan geçen bunca zamana karşın NATO'nun ilk kurulduğu günlerdeki gibi savaşmak yerine bir caydırıcılık unsuru olarak varlığını devam ettirip ettirmeyeceği sorgulanır hale gelmiştir.

Özellikle savaş ve bölgesel çatışmalarla mevcut durumdaki potansiyel güç kaybına uğraması İttifak'ın dağılma ve bölünme aşamasında mı olduğu konusunu gündeme getirmiştir. Sovyetlerin dağılması sonrası önce ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu dünya ve ardından içinde bulunduğumuz süreçte yavaş yavaş daha belirgin hale gelmeye başlayan çok kutuplu yeni dünya düzeni, NATO için belki de kaybolmuş varlık nedenini tekrardan geri vermiştir. NATO'nun genişlemesi ve günümüzdeki halini alması, otuz bir üye devletten müstakil bir yapıya dönüşmesi ve Sovyetler yerine Rusya ve Çin'e farklı boyutlarda rakip olması söz konusudur. Ve şu anda, NATO ve örgütü oluşturan devletler açısından sürdürülebilirlik, şu anda üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisidir.

2022 yılının ilk aylarında ortaya çıkan Rusya-Ukrayna gerilimi etkisiyle uluslararası sistemin bir bölümünde bir savaş ortamı yaşanmaktadır. Zira NATO açısından eski "düşman" süper güç fiili olarak savaşta ve bu savaş da NATO'ya katılma arzusunun dile getiren bir ülkeye karşı yapılmakta. Bu durum, Soğuk Savaş yıllarına benzer şekilde diğer kutbun lideri ABD ve öncülüğündeki NATO'nun ve dolaylı olarak Avrupa ülkelerinin savaşın diğer tarafına konumlanmasına neden olmaktadır.

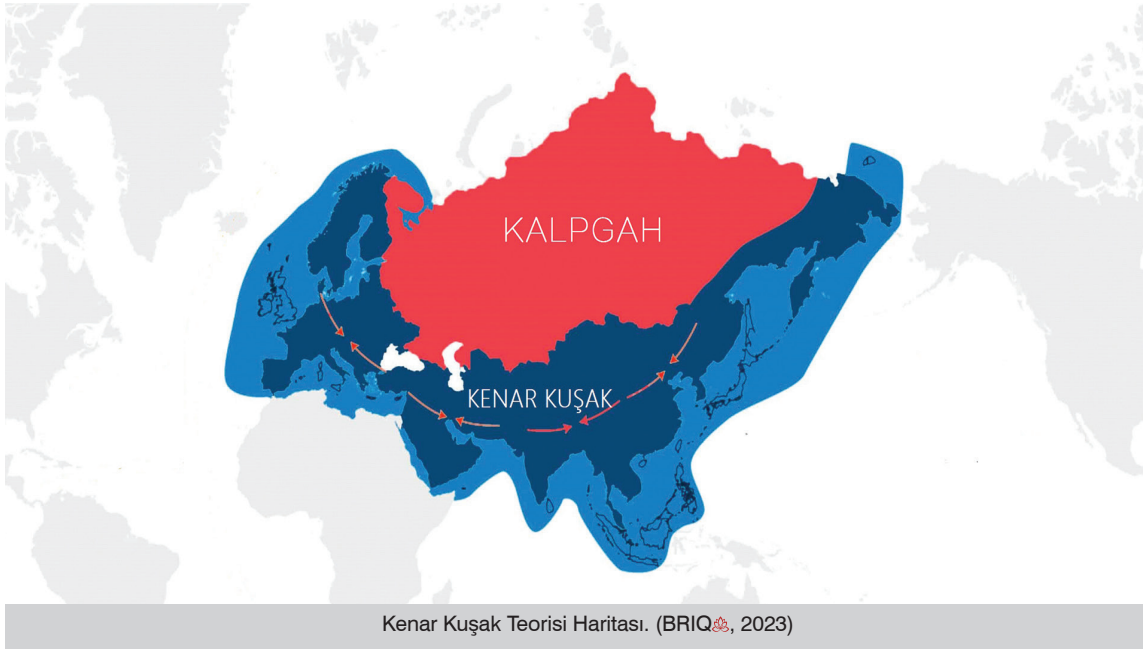
Bir savunma örgütü olarak NATO 2022 Konseptinde ele aldığı gibi müttefiklerini savaş ve çatışmalara karşı muhafaza edecek mi? Yoksa ilgi ve faaliyet alanını küresel yaklaşım ile genişleten ve hedefi fiilen de genişlemek olan bu örgüt yeni savaşlara mı sürüklenecek? Bir başka ifade ile NATO Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi dünya barışının temininde olumlu rol alıp gelişmesini sürdürecektir mi yoksa gittikçe büyüyen ve genişleyen bir örgüt olarak çözülme sürecine

mi girecek? Bu çerçevede, çalışmada öncelikle NATO'nun kuruluşundan ve ABD'nin örgüt içerisindeki konumundan kısaca bahsedilecek, ardından örgütün karar alma mekanizması ve tıkanma noktalarına değinilecektir. Son olarak, mevcut ittifaklar ve ülkelerin farklı güvenlik çıkarları dikkate alınarak NATO'nun geleceği sorunu tartışılacaktır.

NATO'nun Kuruluşu ve ABD'nin Konumu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından, "Avrupa'nın korunması" gerekçesiyle ve Sovyet askeri varlığını dengelemek amacıyla, 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmış ve 24 Ağustos 1949'da antlaşma yürürlüğe girmiştir. Antlaşma metninde İttifak'ın amacı, kolektif savunma olmakla birlikte, Sovyet tehdidi karşısında güçlü bir Avrupa'yı kendi çıkarına gören ABD'nin Avrupa'yı ihya etme çabasının bir ürünü olan Marshall Planı'nın bir tamamlayıcısı olarak tasarlanmıştır (Hobsbawm, 2006:322). Bu haliyle NATO, senaryosunu ABD'nin yazdığı oyunun görünen aktörlüğünü üstlenmek üzere sahnedeki yerini almıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin yerini alan ABD, önceki hegemonik gücün izlediği, Sovyetler Birliği'nin hâkimiyetindeki Avrasya Adası'nda kıtaya itilmesi, denize çıkışının önlenmesi ve sürekli parçalı tutulmasına dayalı stratejik düşünceyi, hegemonik düzenin devam etmesi için esas almıştır. Bu nedenle, savaş sonrası öncelikle Spykman'ın Kenar Kuşak teorisinin kabulüne ve Kennan'ın SSCB'yi çevreleme stratejisinin uygulanmasına karar verilmiş ve ideolojik düşman olarak komünizm seçilmiştir. NATO bu tür hegemonik düşüncenin uygulama aracı olarak kurgulanmıştır (Gürdeniz,

2022). Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisinde, Avrasya olarak tanımlayabileceğimiz Avrupa'nın doğusundan Sibirya ve Çin'e kadar uzanan bölgenin iç tarafı Kalpgâh, dış tarafı ise Kenar Kuşak olarak tanımlanır ve kıyı bölgelerinin Dünya Adasını kontrol etmenin anahtarı olduğu belirtilir (Foster, 2006). Spykman'a göre, kenar bölgesi yani Avrasya, Kalpgâh'ı içermektedir ve bu bölgeyi kim kontrol ederse, eninde sonunda Dünya Adasını da o kontrol edecektir. Dünya Adasını, yani Avrasya'yı, kontrol eden de kısa sürede dünyayı kontrol edecektir. Bu nedenle, NATO'nun genişleme politikası aslında Kalpgâh'ı kontrol etmek olarak yorumlanabilir (Erenel, 2021: 11).

ABD, NATO içinde diğer üye devletlere göre her zaman en önemli üye olmuştur. NATO'nun kurucu genel sekreteri ve savaş döneminde Churchill'in askeri danışmanlığını yapan Lord Ismay'in ifadesiyle "Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları kontrol altında tutmak üzere kurulan NATO" Soğuk Savaş'ın sona

ermesinin ardından varoluş nedenlerinden en önemlisini, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkması ile varlık amacı kaybolmuş ve sorgulanır hale gelmiştir (Maunder, 2016; Guérot, 2016: 55). Fakat, bu ontolojik bocalama kısa sürmüştür. NATO, Sovyetlerin dağılmasından sonra özellikle 1990'larda çeşitli tehditler karşısında kendisini hızla dönüştürmeye çalışmış ve 1999 Washington Zirvesi'nde alınan tarihi kararlarla İttifak "alan dışı" askeri operasyonları gerçekleştirilebilecek duruma gelmiştir. Bu doğrultuda, NATO'nun; kitle imha silahları, uluslararası terör, uyuşturucu ticareti, ırkçılık ve insan kaçakçılığı gibi suç ve problemlerin çözümünde kullanılabilir hale dönüştürülmesine karar verilmiştir. Böylelikle, 1999 Zirvesi sonrasında örgütün görev tanımı ve operasyon alanı değişmiş, üstlenilen misyon dönemin yeni şartlarına uygun olarak tasarlanmıştır. Savunma ve askeri bir uluslararası örgüt olarak tanımlanan NATO giderek bir genel güvenlik örgütüne dönüşmüştür (Ironelle ve Lachmann, 2011; Polat, 2020: 335-336).

ABD'nin İttifak'ın tamamını ilgilendiren problemlerde ve konularda üye ülkelerle yeterince diyalog kurmadan politikalar ve stratejiler belirlemesi örgütün kuruluş amacını göstermektedir. 2019 yılında Londra'da düzenlenen NATO Zirvesi'nde Türkiye'nin sunduğu "PYD/YPG'nin terör örgütü sayılmasına ilişkin plan" kabul edilmeyerek, zirve sonuç bildirgesinde sadece "İttifak'ın terörizmin her türlü formuyla mücadeleye devam edeceği" gibi genel bir ifade kullanılırken, Avrupalı üyeleriyle aralarında tartışma olmasına rağmen, ABD'nin istediği doğrultuda sonuç bildirgesinde "Çin'e karşı ittifak olarak birlikte hareket edilmesi" ve yine Çin'e yönelik olmak üzere "5 G teknolojisine geçişte güvenli ve esnek sistemlere güvenilmesi gerektiği" ifadeleri örgütün temel karar alma mekanizmasının eşgüdümle işletilmediğinin, ABD'nin menfaatini dikkate almayan söylem ve eylemlerin yer bulamadığının göstergesi olmuştur (Alpar, 2021). Bu da aslında NATO'da diğer Avrupalı devletlerin kaygıları ve çıkarlarının ABD'nin çıkar ve kaygılarından daha geri planda tutulduğunu göstermektedir. Yani aslında ABD'nin belirlediği sınırlar çerçevesinde güvenlik kaygıları diğer devletler için geçerli olabilir sonucuna varılabilir. Bu örnekler üzerine aslında NATO'nun karar alma mekanizmasının resmiyette farklı, işleyişte farklı olduğuna yönelik yorumları beraberinde getirecektir.

NATO'nun Karar Alma Mekanizması

NATO'nun karar alma mekanizması kurulduğu dönemden itibaren temel hatlarıyla sabit kalsa da bazı beklenmedik durumlar karşısında kısmi değişimlere uğramıştır. NATO'nun en üst seviye karar alma organı Kuzey Atlantik Konseyi'dir ve burada İttifak'a üye olan bütün ülkelerin birer oy hakkı bulunduğu bir yapı bulunmaktadır. Kararlar Kuzey Atlantik

Konseyi'nde alınır ve burada oy çokluğu değil, oybirliği ile kararların alınması söz konusudur (NATO, 2022). Bu nedenle, her bir oya sahip üye devletlerin hepsinin onayı ve oyu gerekmektedir. Bu durum, Beşinci Cumhuriyet olarak adlandırılan ve yarı başkanlık sistemine geçen Fransa'nın Charles de Gaulle döneminde NATO ile Fransa ilişkilerinin gerilmesi sonucu kısmen değişmiştir. Sembolik bir cumhurbaşkanı olmak istemeyen Charles de Gaulle yeni Fransız rejimi ile birlikte Fransa için yeni bir dış politika doktrini ortaya koymuş ve bu doğrultuda da Fransa'yı iki kutuplu dünyada herhangi bir kutba çok yakın ya da angaje olmayacak şekilde, deyim yerinde ise ayrık bir konuma oturtmaya çalışmıştır. Bu nedenle, 1966 yılında Charles de Gaulle yönetimindeki Fransa NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır (Vaisse, 2009). Fransa'nın bu stratejik hamlesinin ardından İttifak'ın en üst karar alma mercii yapısı yeniden düzenlenmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi mevcudiyetini korurken, askeri konuların ele alınması için Savunma Planlama Komitesi kurulmuştur. 2009 yılında Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına geri dönüşü sonrası bu durum fiili olarak ortadan kalkmıştır (Chevenement, 2009).

NATO'nun, bir örgüt olarak, bir taraftan çevresel koşullara uyum sağlamaya çalışırken aşırı büyümekte, diğer taraftan yaşlanmakta, örgüt yapısının aşırı büyümesi sonucu olaylara tepki verme hızının azalarak hantal bir yapıya kavuşması anlamına gelen Behemot Sendromu'nu yaşamakta olduğu değerlendirilmektedir (Fasola ve Lucarelli, 2020; Keçecioglu, 2008:192). Tepki verme hızının düşüklüğüne en etkili örnek olarak kararların oybirliği ile alınması zorunluluğu gösterilebilir. Kuruluşunda Kuzey Atlantik Konseyi'nin dokuzuncu maddesinde oy birliği ile kararların alındığı resmi olarak belirtilmiştir. Konsey, üye devletlerin dışişleri bakanlarının katılımıyla her yıl düzenli olarak iki kere toplanmaktadır. Karar alma sürecinde oy birliği

Finlandiya bayrağı, 4 Nisan 2023'te NATO merkezinde göndere çekildi.
Brüksel, Belçika. (NATO, 2023)

vurgulanırken açık oylama yapılmamakta, üyelerle müzakereler gerçekleştirilerek itiraz olup olmadığı konusunda bir mutabakata varılmaktadır. İtirazların üstesinden gelinmesi için müzakere ve diyalog yöntemleri kullanılmaktadır (Özsoy, 2022: 105).

Üye devletlerden birinin sadece siyasi veya hukuki bir gerekçeyle veto hakkını kullanması durumunda NATO'nun karar alma mekanizması ve süreci sekteye uğrayabilmekte ve tıkanabilmektedir. Yunanistan vetosu nedeniyle Kuzey Makedonya'nın yıllardır üye olmak için beklemesi örnek olarak gösterilebilir. Herhangi bir NATO kararını veto eden ülkenin siyasi veya özel nedenlerle bu kararı alması halinde o ülke sorgulanabilmektedir (Tarakçı, 2016:1). Zira, Kuzey Atlantik Konseyi'nde alınacak bütün kararları üye devletlerin kabul etmesi gerekir. Aksi takdirde kararın konseyden geçmesi mümkün değildir. Yine iyi bir örnek olarak aslında bu çalışmanın yazıldığı süreç içerisinde Ukrayna Savaşı sonrası İsveç ve Finlandiya, NATO üyeliğine hızlıca başvurmuş ancak Türkiye'nin, İsveç'in terörizme

yönelik destekleyici tutumlarından dolayı ortaya koyduğu tavır üyelik sürecini ve dolaylı olarak karar alma sürecini tıkayabilmektedir.

Benzer bir şekilde, Türkiye, NATO eski Genel Sekreteri Rasmussen'i istemediğini beyan etmiş, ancak talebinde yalnız kalınca kabul etmek zorunda kalmıştır (Kool, vd., 2021). NATO'nun Bükreş 2008 Zirvesi'nin ardından Arnavutluk ve Hırvatistan İttifak'a katılmış, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olabileceğine yönelik söylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, Rusya'nın, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılımına yönelik verdiği sert tepki sonrası İttifak'a üye devletlerde bu iki ülkenin üyeliğine yönelik tutum değişmiştir. Zira, her ne kadar Soğuk Savaş sona erse de Rusya'nın aşırı rahatsız olduğu ve hatta güvenlik sorunu olarak gördüğü bir meselede direktmenin uluslararası sistemde yeni krizler doğurabileceği tehlikesi Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik yolunun açılmamasındaki en önemli engellerden biri olmuştur.

NATO aynı zamanda yapısal özelliği nedeniyle çok uluslu şirket görünümündedir ve bu şirketlerin yaşadıkları sorunları, büyük ölçüde yaşamaya devam etmektedir. Yani, NATO bir bütün olarak bakıldığında birçok ulustan askeri ve sivil personeli bünyesinde barındıran çok uluslu bir yapıya sahiptir. Farklı kültürlerin insan kaynaklarının aynı mecrada görev yapması, ülkelerin güvenlik sorunlarına farklı bakış açılarının olması, jeopolitik önem dereceleri, tehdit olarak belirlenen güçlere yakınlık derecesi ve ülkeler arasındaki gerginlikler ortak karar alınmasını ciddi ölçüde geciktirebilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu uluslararası sistem sona ermiş ve ABD dünyada, tek süper güç olarak kalmıştır.

Üye olan devlet sayısı arttıkça NATO'nun karar alma mekanizması daha da tartışılabilir duruma gelmektedir. İlk başta on iki kurucu üye ile işleyişe başlayan İttifak'ın günümüzde otuz bir üye devletle varlığını sürdürmesi ve yakın gelecekte üye sayısındaki artış beklentileri, oy birliği ile karar almanın giderek zorlaşmasına neden olabilmektedir. Her üyenin veto hakkına sahip olması, özellikle Soğuk Savaş sonrası döneme ait bazı kriz ve çatışmalara yönelik karar alma sürecini yavaşlatmıştır. ABD'li siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski NATO'da kararların oy birliği yerine oy çokluğu ile alınmasını önermektedir (Brzezinski, 2009: 15; Tarakçı, 2016:1).

Çevresel şartların değişimi ve yaşlanmanın getirdiği örgütsel paslanma, sevk ve idare edilmesi güç olan genişleme NATO'nun etkinliğinin

giderek azalmasına ve hantallaşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan tek kutuplu dünya düzeninde ABD'nin Yeni Dünya Düzeni oluşturma stratejileri örgütün varlığına yansımıştır. Kuruluşundan beri yedi konsept ile belirlediği tehditlere tedbir getirmeyi hedefleyen NATO, NATO-2030 vizyonu ile sekizincisini hazırlamak üzere iken Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlaması ile muhtemelen bu konsepti de revize edecektir.¹ Sık konsept değişikliği harbe hazırlık ve uyum sürecini geciktirmekte, müşterek eğitim ve tatbikatlar ile konseptin denenmesi ve geliştirilmesi zorlaşmaktadır.

NATO'nun Geleceği

NATO'nun yeni yol haritası 2022 Stratejik Konsepti'nde açıkça yer almıştır. Bu konseptte NATO, ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) bir nevi birleşik askeri gücü olarak sunulmakta, ABD ve adeta sömürgesi gibi davranan AB'nin gerileyen askeri ekonomik ve siyasi güçlerine rağmen bütünleşik halde Atlantik sistemin küresel liderliğini devam ettirmeye odaklandıkları ve ideolojik güçlerini yeni tespit ettikleri kural temelli uluslararası düzene yasladıkları görülmektedir. Ancak bu sisteme Atlantik çıkarları söz konusu olduğunda ne kadar uyulduğu Afganistan, Irak, Libya ve Suriye'de, 15 Temmuz Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) darbe girişimi ve öncesindeki kumpas davalarında Türkiye'de de görülmüştür (Gürdeniz, 2022).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu uluslararası sistem sona ermiş ve ABD dünyada, tek süper güç olarak kalmıştır. ABD'nin yedinci Başkanı Andrew Jackson'un fikir destekçilerinden John O'Sullivan'ın ifade ettiği "Tanrı eliyle sunulmuş dinç ve taptaze" bir ülkenin "dünya ulusları adına mukaddes bir

görevi” vardı (Wilsey, 2017; Gomez, 2012). “Sonu gelmez, uzak geleceğin Amerikan ihtişamının çağı olacağından kim şüphe edebilirdi” dediği tarihten yaklaşık 150 yıl sonra SSCB’nin dağılması ile kendilerine yeni muhafazakârlar denilen bir grup Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi’ni ortaya atmışlardır (Al-Kassimi, 2017). Başkan George H.W. Bush’un yardımcılarında Dick Cheney ve Paul Wolfowitz 1992 yılında Pentagon’a sundukları bir çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD’nin tek kutuplu bir düzen kurarak çıkarlarını gerçekleştirecek şekilde liderlik yapmasının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Gaddis, 2002: 50-57; Gözen, 2014:120).

Örgütün; politik, ideolojik yönünün görmezden gelinerek kararların oybirliği ile alındığı, üyelerin veto hakkına sahip oldukları bir savunma örgütü olarak vurgulanmasının, ABD’nin bir saldırı ve işgal aygıtı olarak örgütü kullanma amacını örtbas etmek için olduğu görülmektedir. NATO Antlaşması’nın 5. Maddesi’nin, yetmiş üç yıllık tarihi boyunca birçok taleplere rağmen neden ABD dışında diğer üyelere uygulanmadığı şeklinde sürekli sorulan ve cevapsız kalan soru, NATO’nun ABD merkezli bir örgüt olduğunu ve diğer üye ülkelerin menfaatlerinin ikinci planda kaldığını açık olarak göstermektedir.

ABD hegemonyasının tartışmasız bir şekilde dünya siyasetine yön verdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmalar ya da savaşlar eksik olmaması, aksine terörle mücadele adı altında birçok askeri operasyon gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminden 11 Eylül Saldırıları’nın olduğu döneme kadar Londra’daki Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü’nün verileri, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bu elli beş yıllık sözde barış sürecinde dünyanın doksan ülkesinde 22 milyona 456 bin kişinin yaşamını yitirdiğini ve

bu süreçte tam 188 silahlı çatışma yaşandığını ortaya koymaktadır (Değirmencioğlu, 2007:85).

Bir diğer önemli husus, güvenlik algısı ve üye devletlerin herhangi bir olgu veya olaya karşı algılarıdır. Her ülkenin güvenlik algısı kendi coğrafi, siyasi, kültürel koşullarına göre farklılık arz etmektedir. Güvenlik tehditleri çoğu zaman genel olsa da ulusal çıkarlar devreye girdiğinde bu konu öznel bir hale dönüşebilmektedir. İttifak üyelerinin güvenlik konusundaki değişken ve farklılaşan algıları da güvenlik tehditlerine karşı kolektif bir şekilde çözüm üretilmesinin zorlaşmasına neden olmaktadır. Yani bir bölgedeki terör ve terörizm kökenli eylemlerin İttifak üyelerinin hepsi için tehdit veya sorun olarak algılanması ya da kabul edilmesi mümkün değildir.

Uluslararası ilişkilerde, klasik realizme göre kaosun egemen olduğu uluslararası sistemde devletlerin ulusal çıkarları gereği devlet dışı aktörleri kullanması ya da yönetmesi kaçınılmazdır. O halde, bir bölgede karışıklık bir devletin çıkarı için gerekli ise başka bir devletin çıkarları açısından tehlike oluşturabilir. Sadece NATO için değil aynı zamanda AB için de ortak bir güvenlik politikası oluşturmak ve bunu yürütmek Birliğin bütün entegrasyon çabalarına rağmen pek mümkün olmamıştır. Burada da benzer nedenler güvenlik politikasının devletlere ve bölgelere göre değişmesi yatmaktadır. Örneğin, Akdeniz’e siyasi, ekonomik ve sosyal olarak önem veren Fransa’nın atfettiği güvenlik derecesi ile Almanya’nın verdiği önemin aynı olmaması gayet doğaldır. NATO, üyelerini belirli bir tehdit üzerinde fikir birliğine vardırma ciddi sorunlar yaşamakta, bu durum ise NATO’nun işlevsiz konuma gelmesine ve sadece alışkanlıkla varlığını sürdürmesine yol açmaktadır (Erenel & Gedik, 2022).

NATO, ABD etkisi ile alan dışına çıkan ve giderek küreselleşen bir örgüt olma eğilimindedir. Diğer yandan, Fransa için NATO'nun Avrupa Savunması'na yönelik misyonu yetersiz ve Amerikan merkezlidir (Caşın & Gedik, 2019). Bu nedenle, ya NATO'yu "Avrupalılaştırmak" gerekir ya da Avrupa'nın savunmasını Avrupalı devletler kendileri üstlenmelidir. Bu çalışmanın başlığına da esin kaynağı olan Macron'un NATO'ya yönelik 2019'daki söylemi aslında tam olarak bunu işaret etmektedir. Fransız dış politikasını oluşturan Gaullizm açısından, Avrupa'nın savunması Amerikalılara değil, Avrupa'nın öz evlatlarına bırakılmalıdır. Fransa'nın bu ayrıkı olarak tanımlayabileceğimiz dış politika stratejisi bütün Soğuk Savaş döneminde sürmüştü (Bozo, 2008). ABD ile 'arkadaş, müttefik ve bağlantısız' olma durumu iki kutuplu dünyada Fransızlar için bir hareket alanı yaratıyordu (Védrine, vd., 2018). Bu nedenle, NATO'daki ABD hegemonyası üye devletlerin de koşulsuz kabul ettiği bir durum değildir.

ABD, NATO'yu ulusal çıkarları doğrultusunda araçsallaştırmaktan kaçınmamıştır.

ABD'nin 11 Eylül'den sonra Ortadoğu'daki müdahalelerini NATO çatısı altında yürütmesi ve örgütün olanakları ile askeri kapasitesinden yararlanması, ulusal çıkarını İttifak'ın genelinin çıkarı gibi yansıtmaması, başta Fransa ve dönemin Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın tepkisine neden olmuştur (Lequesne, 2007). Yalnızca Chirac değil aynı zamanda başka AB ülkeleri tarafından da sert bir şekilde eleştirilmesine yol açmıştır. ABD, Irak ve Afganistan müdahaleleri gibi operasyonlarda NATO askeri desteğinden yararlanarak aynı zamanda sert gücüne (hard power) meşru bir zemin aramaktadır. Kısacası ABD, NATO'yu ulusal çıkarları doğrultusunda

araçsallaştırmaktan kaçınmamıştır. Örneğin, Afganistan Operasyonu'na NATO üyesi içerisinde yer alan devletler, askeri ve tıbbi yardımlar başta olmak üzere her türlü desteği sağlamıştır. Ama buna karşın ABD'nin operasyonları başlatma süreci biraz oldubitti yöntemi çerçevesinde gelişmiştir. Buna benzer bir olgu Libya Müdahalesi'nde de yaşanmıştır. Burada bu sefer ABD değil, NATO'nun askeri kanadına henüz iki yıl önce yani 2009'da dönen Nicolas Sarkozy yönetimindeki Fransa, Libya'ya 19 Mart 2011 yılında müdahaleyi ABD ve İngiltere'nin desteğiyle başlatmış, NATO ise resmi olarak operasyonun yönetimini 30 Mart 2011'de devralmıştır. Dolayısıyla, hukuki prosedür eylemlerin gerisinden, meşrulaştırmak için gelmiştir.

NATO, açık kapı politikasıyla üye kabul etmekte, yani üye olmak isteyen ülkelere karşı olumlu yaklaşmakta, İttifak'ın Kalpgâh'ı elinde tutana kadar yayılmasını istemektedir. NATO bir örgüt yapısıyla aslında sadece bir askeri birlik değildir. Mevcut koşullarda NATO üyelerine bir ekosistem sunmaktadır. Bu ekosistem silah ticareti, teknoloji transferi, kredi ve ekonomik yardımlar ve destekleri içinde barındırmaktadır (Akdeniz, 2022: 13). NATO, açık kapı politikasıyla genişlemesini ve büyümesini sürdürmeyi amaçlarken aynı zamanda kendi içine kapalı bir ekosistem olmaktan kaçınmaya çalışmaktadır. Kullanılan askeri teknoloji ve silahlar üye ülkelere aktarılmakta aslında askeri bir ekosistem bütün üye ülkelerde aynı olacak şekilde sürdürülebilir yaşanabilirlik sağlanmak istenmektedir. Buna rağmen, büyüme ve genişlemenin doğal sonucu olarak hareket kabiliyeti azalmakta, karar alma mekanizması entropiye maruz kalmaktadır. Bundan kaçınmak için örgüt kullanım dışı kalan enerjisini kullanacak sahalar aramakta ve tabiri caiz ise sorun alanları açmaktadır. Kendini daha dinamik ve işlek tutabilmek için çatışmalara, gerilimlere ihtiyaç duymaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın da gösterdiği

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, 28 Kasım 2019 tarihinde Fransa'nın başkenti Paris'teki Elysee Sarayı'nda NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile bir araya geldi. (Xinhua/Gao Jing)

gibi gerilimin olağandan daha fazla yaratılması ve tehdidin boyutunun büyütülmesi de söz konusudur (Akdeniz, 2022: 13).

Macron 2019 yılında verdiği bir mülakatta, Trump yönetiminin NATO'ya danışmadan Suriye'deki güçlerini çekme kararına atıfta bulunarak “Şu anda yaşadığımız şey NATO'nun beyin ölümüdür” diyerek NATO'nun içinde bulunduğu çıkmaza ilişkin dikkat çeken bir tespitte bulunmuştur. Ayrıca, 2020 yılında düzenlenen 56. Münih Konferansı'nın konusu “Batsızlık” olarak belirlenmiştir (Courmont ve Deportes, 2022; Baverez, 2020; Tokatlı, 2022: 75).

İttifak'ın üyeleri farklı güvenlik algıları nedeniyle destekledikleri tercihleri hayata geçirme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bu davranışın bir örneği, NATO üyesi ülkelerin 2014 yılındaki zirvede, 2024

yılına kadar olan on yıllık dönemde GSYİH'lerinin %2'sini savunma harcamalarına ayırma kararı almalarıdır (NATO, 2014). Hedef, teoride bir karar olarak onaylanmıştı, ancak yükümlülüklerine uymayan ülkelere yaptırım uygulanmasını sağlayacak yasal olarak bağlayıcı hükümler konulmamıştır. Sonuç olarak, bu maliyetlere katlanılmaması, üyelerin çoğunluğunun NATO'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteksizliğini yansıtmaktadır.

Güvenlik algılama şeklinin ve güvenlik önceliklerinin yol açtığı farklılığı en iyi şekilde Fransa göstermektedir. Fransa, NATO kapsamında askeri harcamalarını GSMH'sının %1,7'si ile hep asgari düzeyde tutmuştur (Fipeco, 2023; Bustamente, 2022; Lagneau, 2022).

Bu maliyetlerin büyük bir kısmı Fransa'nın Afrika'daki topraklarını korumak için harcanmaktadır. Fransa 2013 yılından bu yana Afrika'da terörle mücadele adı altında yeni operasyonlar başlatmış ve Afrika'daki topraklarını korumak için onlarca yıldır sürdürdüğü yüzlerce bağımsız operasyon uygulamasını devam ettirmiştir (Gedik & Kayalı, 2023: 133-137). Ancak Fransa için bu görevler gittikçe daha zor bir hale dönmektedir. Macron'un tek taraflı ve kibirli politikaları Fransa'nın giderek daha fazla dışlanmasına neden olmuştur. Fransa'nın NATO'ya muhalefeti, Afrika ve Ortadoğu'daki egemenliğini koruma ve NATO'nun gücünü kendi yanında tutma arzusundan kaynaklanıyordu. Özünde Fransa, ABD ve NATO'nun Avrupadan çıkmasını ve Rusya ya da Çin'e karşı savaşmak yerine kendi kontrolündeki bölgelere odaklanmasını istemektedir (Alpar,2021).

Günümüz dünyası tek bir ulusun yönetemeyeceği kadar karmaşıktır.

Atlantik İttifakı'nın neredeyse tüm maliyetini tek başına üstlenen ABD'nin eski başkanı Donald Trump'ın 2018 yılı boyunca birçok kez NATO'dan ayrılma isteğini gündeme getirdiği bilinmektedir (Uçler ve Bulut, 2021: 44; Béraud-Dureau ve Giegerich, 2018). ABD'nin NATO'nun kuruluşundan bu yana ilk kez bu fikri gündeme getirmesi, 2018 yılında birçok anlaşmadan çekilen ABD'nin bu fikrini ne ölçüde hayata geçirebileceği henüz belli olmasa da, İttifak'ın geleceğinin sorgulanması açısından önemli bir paradigma değişiminin başlangıcı olarak görülebilir.

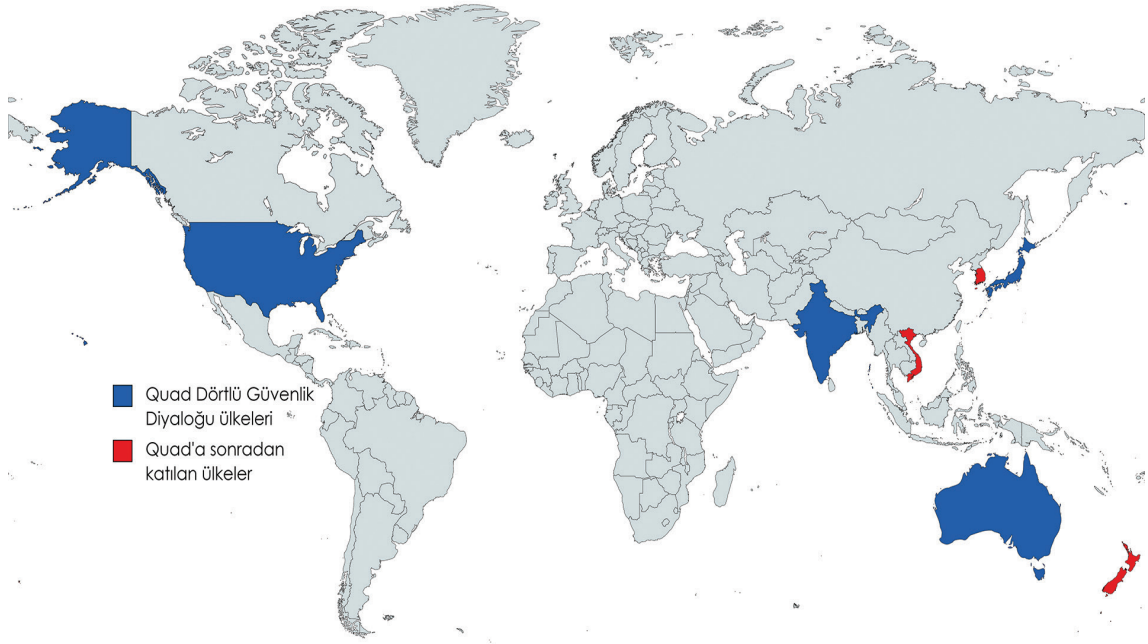
Günümüz dünyası tek bir ulusun yönetemeyeceği kadar karmaşıktır. ABD askeri olarak girdiği savaşları kazanmış olsa da arzu edilen son duruma ulaşamamıştır. Bu durum, çeşitli etnik gruplarla

baş çıkma konusunda ABD'nin sömürgeci Britanya İmparatorluğu'nun gerisinde kaldığını göstermektedir. Hindistan gibi yerlerde kurduğu başarılı sömürge yönetimlerine rağmen, İngiliz İmparatorluğu ancak yüz yıldan (1815-1918) biraz fazla ayakta kalabilmiştir. ABD İmparatorluğu ise altmışıncı yılında (1944-2004) çökme emareleri sergilemeye başlamıştır (Değirmencioğlu, 2007:87).

Amerikalı ekonomist Herbert Stein'e göre: "Bir şey devam edemez ise durur". ABD'nin de: Mevcut politikalar ve ekonomik yapısı ile daha fazla devam edemeyeceği açıktır (Perry, 2018: 52-54). Rakipsiz kalan güç kendi sonunu hazırlamaya başlamıştır. ABD ekonomik, askeri, teknolojik ve politik üstünlüğünün, gelecek yirmi/yirmi beş yıl içinde süreceği, ancak rakiplerinin (AB, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan) artan gücü ve dünya kamuoyunda oluşan ABD karşıtlığının da etkisi ile ikinci yirmi beş yıl içinde üstünlüğünü kaybedeceği değerlendirilmektedir (Değirmencioğlu, 2007: 91).

Batı veya Avrupa-Atlantik yapı olarak tanımlanabilen hegemon varlık, kaçınılmaz küresel liderlik savaşında gerileme ve çöküşü geciktirmek üzere hamle üzerine hamle yapmaktadır. Biden'ın NATO Genel Sekreteri ile yaptığı basın toplantısında Avrupa güvenlik jargonunda tarafsızlık politikası anlamına gelen Finlandiya modeline iğneleyici gönderme yaparak "Avrupa'nın Finlandiyalaşması yerine NATO'lulaşması" kelimelerini kullanması durumu özetlemektedir. Artık Üçüncü Dünya (Hibrid) Savaşı resmen başlamıştır. Devletler pozisyon almakta, saflar netleşmektedir. Durumun Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarındaki bloklaşmalardan farkı bulunmamaktadır (Gürdeniz, 2022).

ABD, yükselen güçler karşısında Asya kıtasındaki hâkimiyetini arttırmak amacıyla NATO dışında inşa ettiği alternatif oluşumlar içerisinde daha fazla yer almaya başlamıştır. ABD, yükselen Çin tehdidi karşısında Asya Pasifik bölgesindeki müttefikleriyle

Quad DörtlÜ Güvenlik DiyaloĐu, hükümetler arası güvenlik forumuna katılan ülkeler. (BRIQ, 2023)

işbirliğine yönelerek tesis etmeye çalıştığı yeni oluşumlardan Quad (Quadrilateral Security Dialogue) ve AUKUS (Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD) ile ulusal güvenliğini garanti altına alırken, yükselen veya rakip güçlerin hareket alanını kısıtlamaya çalışmaktadır (Tokatlı, 2022: 80). Avustralya, Hindistan, Japonya ve ABD'den oluşan Quad'a daha sonraları Yeni Zelanda, Güney Kore ve Vietnam katılmıştır. AUKUS ise Avustralya, ABD ve İngiltere'den oluşmaktadır (Martynova, 2023; Upadhyaya, 2022). AUKUS bu üç devlet arasındaki üçlü bir askeri anlaşma olmasına rağmen günümüzde hala bir ittifak halini almamıştır. Bu anlaşma, 1951'den beri Avustralya ve ABD arasında yürürlükte olan askeri ittifak Avustralya, Yeni Zelanda, ABD Güvenlik Anlaşması'nı (ANZUS) tamamlarken, 1984'te uygulanan nükleerden arındırılmış bölge politikası kapsamında nükleer gemilerin karasularına erişimini reddeden Yeni Zelanda'yı dışarıda bırakmaktadır (Cheng, 2022).

NATO'nun hayatta kalması ve uzun ömürlü

olmasıyla ilgili olarak, tahminlerin öncelikle devam etmekte olan Rusya-Ukrayna Savaşı ve Çin'in de dahil olduğu potansiyel bir Asya-Pasifik savaşıyla etkilenmesi beklenmektedir. NATO'nun bu yeni stratejik vizyonu göz önüne alındığında, iki önemli olayın örgütün gelecekte nasıl gelişeceği üzerinde önemli bir etkiye sahip olması muhtemeldir. İlk olası gelişme, ABD'nin Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında AB ve NATO ile ittifak kurmasının bir sonucu olarak NATO'nun büyümeye ve genişlemeye devam edeceğidir. İsveç ve Finlandiya'nın çatışma başlar başlamaz örgüte katılma sürecini başlatmaları bunun bir göstergesidir (Akdeniz, 2022: 16). Bu sürecin, on dört üyenin SSCB silahlarıyla donatılması (ki bunların çoğu bir zamanlar SSCB'nin parçasıydı), potansiyel yeni üyelerin Batı/NATO silahlarıyla donatılması ve bu silahların kullanım ömrü dikkate alındığında elli yılda tamamlanması öngörülmektedir. Bu büyüme kuşkusuz ABD'nin dünyadaki hâkim güç olarak yerini korumasına bağlı olacaktır.

Her ne kadar mümkün görünmese de AB, stratejik yöneliminde ve bir Avrupa Ordusu'nun oluşturulmasında belirtilen hedeflere ulaşmaktan çok uzaktır. Dünyadaki en büyük rakibi Çin, çok yakınında olmasına rağmen, ABD'nin dünyayı yönetme arzusunu askerî açıdan henüz engelleyebilmiş değil. Bu da onu çok önemli kılmaktadır. İkinci potansiyel gelişme, tüm önemli örgütlerin düzensizlik nedeniyle yaşayabileceği sorunlarla ilgilidir. Bu bağlamda NATO'nun bölünmesi, parçalanması veya dağılması en önemli sorundur (Akdeniz, 2022:16).

Sonuç

ABD'nin, NATO ve AB ülkelerine güven vermeyen davranışları, ABD'den özerk yeni bir Avrupa Güvenlik Mimarisinin oluşturulması çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Faaliyetler yön vermek amacı ile çıkarılan Stratejik Pusula, özerk askeri güç oluşturma çabaları halen devam etmektedir. Ukrayna-Rusya Savaşı sonrası NATO'nun geleceği tartışılırken, AB güvenlik mimarisinin şekillenmesinin de hız kazanacağı değerlendirilmektedir. Rusya ile sorunların bir şekilde çözümü sonrası ABD için NATO'nun fazla bir önemi kalmayacağı açıktır. Hem mali kaynakları hem de küresel güç olarak yaşadığı zorluklar ABD'yi hegemonik güç koltuğundan indirebilir. Batı ülkeleri de yaklaşmakta olan gerçeğin farkındadırlar ve ABD'siz bir Avrupa'ya dönüş çalışmalarını giderek arttırabilecekleri söylenebilir. NATO'nun yetmiş üç yıllık yaşantısının getirdiği yönetsel zorluklar nedeniyle artık bu tür çok geniş katılımlı örgütlerin, özellikle güvenlik amaçlı örgütlerin yerine bölgesel ve daha küçük örgütlerin yer alabileceği öngörülebilir.

İngiltere Batı'da diplomasinin efendisi olarak kabul ediliyorsa, Çin de Doğu'da diplomasinin efendisidir. Son yüz doksan beş yılda dünyada en çok savaşa ve çatışmaya katılan ya da başlatan ülke, Batı medeniyetinin sembolü olan İngiltere'dir.

Çin çatışmaları başlatmada onuncu, çatışmalara katılmada ise beşinci sıradadır (White, 2017; Henrich, 2020). Genel savaş yatkınlığında ise İngiltere birinci, ABD beşinci ve Çin onuncu sıradadır (Akgül, 2015: 503-510). Geçici bir çözüm olarak, Çin'in hedef olarak belirlediği deniz ve hava silahları seviyesine ulaşana kadar böyle bir savaşa girmekten kaçınacağını varsaymak mantıklıdır. ABD, NATO'nun Çin'i kışkırtacak herhangi bir davranışta bulunması uygun olmasa da NATO'ya baskı yapabilir. Çin ve Rusya arasında daha yakın bir ilişki ABD'nin ve potansiyel olarak NATO'nun siyasi baskısı sonucu ortaya çıkabilir. Bu da dünyada iki kutupluluğa geri dönülmesine yol açabilir.

Notlar

¹ NATO'nun Yedi Stratejik Konsepti, İttifak'ın stratejisini belirleyen, NATO'nun kalıcı amacını ve doğasını, temel güvenlik görevlerini ve değişen güvenlik ortamında karşılaştığı zorlukları ve fırsatları ana hatlarıyla belirtir. Ayrıca İttifak'ın güvenlik yaklaşımının unsurlarını belirler ve siyasi ve askeri adaptasyonu için kılavuz ilkeler sağlar. İlk Stratejik Konsept 1949'da ikincisi 1950'de Kore Savaşı sırasında, üçüncüsü 1954'te, dördüncüsü 1966'da, beşincisi 1991'de, altıncısı 1999'da ve yedincisi 2010 yılında yayınlanmıştır. Son olarak, 2022 yılında Yeni Stratejik Konsept adıyla bir belge daha yayınlanmıştır.

Kaynakça

- Akdeniz, H. (2022). Dünden Yarına NATO'nun Yönetimi, Yayınlanmamış Makale.
- Akgül, Ö. (2015). "Devletlerin Savaş Yatkınlıklarının Ölçülebilirliğine İlişkin bir Yaklaşım", Uludağ Üniversitesi Sunum Metni, 503-511
- Al-Kassimi, K. (2017). "The US informal empire: US African-Command (AFRICOM) expanding the US economic-frontier by discursively securitizing Africa using exceptional speech acts". *African Journal of Political Science and International Relations*, 11(11), 301-316.
- Alpar, G. (2021). "Batının Yeni Küresel Risk Algıları ve Münih Güvenlik Konferansı", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Adresi: <https://www.sde.org.tr/batinin-yeni-kuresel-risk-algilari-ve-munih-guvenlik-konferansi-bolgesel-analiz-261>.
- Baverez, N. (2020). "Macron: bilancritique". *Commentaire*, 43(1), 188-189.
- Béraud-Sudreau, L., & Giegerich, B. (2018). "NATO defences pending and European threat perceptions". *Survival*, 60(4), 53-74.

- Bozo, F. (2008). "Allianceatlantique. La fin de l'exceptionfrançaise?"; Document de travail, Fondationpourl'innovationpolitique, février. 3-15.
- Brzezinski, Z. (2009). "An agendafor NATO: Toward a global security web". *ForeignAffairs*, 2-20.
- Bustamente, P. (2022). "Sommet de l'Otan: lesÉtatsmembres de l'Allianceatlantiqueaugmententleursbudgetsmilitaires", RTBF. BE, 24 Mart, Erişim Adresi: <https://www.rtf.be/article/sommet-de-lotan-les-etats-membres-de-lalliance-atlantique-augmentent-leurs-budgets-militaires-10961850>.
- Caşın, M. C. & Gedik, A. (2019). "Kamu Güvenliği ve Terör Olayları Açısından Fransa", Kamu Güvenliği Politikaları Yerelden Küresele, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 502-529.
- Cheng, M. (2022). "AUKUS: TheChangingdynamicanditsregionalimplications", *EuropeanJournal of Development Studies*, 2(1), 1-7.
- Chevènement, J. P. (2009). "Le «retour» de la France dans l'OTAN: unedécisioninopportune". *Politiqueétrangère*, (04), 873-879.
- Courmont, B. &Deportes, V. (2022). "LOTAN est-elle vraiment sortie de son état de mort cérébrale?", *Atlantico*, 24 Mart, Erişim Adresi: <https://atlantico.fr/article/decryptage/lotan-est-elle-vraiment-sortie-de-son-etat-de-mort-cerebrale-guerre-en-ukraine-paix-europe-diplomatie-solutions-crise-frontieres-alliance-vladimir-poutine-joe-biden-volodymyr-zelensky-barthelemy-courmont-vincent-d>
- Değirmencioglu, İ. B. (2007). "Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder: ABD İmparatorluğu", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (6), 71-93.
- Erenel, F. (2021). "Jeopolitik teoriler ve Avrasya'nın merkezinde güç savaşları", *Avrasya Dosyası*, 12(1), 1-29.
- Erenel, F. & Gedik, A. (2022). "Ulusal Güvenlik Stratejileri ve Güvenliğin Sağlanması Yeterlilikleri", *Stratejiden Politikaya Güvenlik*, 159-174.
- Estonya Dışişleri Bakanlığı, 2023. Finlandiya'nın NATO'ya katılım töreni, Brüksel, Belçika. <https://www.flickr.com/photos/estonian-foreign-ministry/52793563443/> adresinden alındı.
- Fasola, N., &Lucarelli, S. (2020). "NATO-RussiaRelationthroughthePrism of Strategic Culture". *Çinde RekindlingtheStrongState in RussiaandChina* (pp. 223-248). Brill.
- Fipeco. (2023). *Lesdépensesmilitaires*. Erişim Adresi: <https://www.fipeco.fr/fiche/Les-d%C3%A9penses-militaires>
- Foster, J. B. (2006). "The new geopolitics of empire". *Monthly Review*, 57(8), 1.
- Gaddis, J. L. (2002). "Grand Strategy of Transformation". *ForeignPolicy*, 133: 50-57.
- Gedik, A. & Kayalı, Ö. (2023). "Fransa'da Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri", *Terörizm Üzerine Güncel Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 127-143.
- Gomez, A. (2012). "DeusVult: John L. O'Sullivan, manifestdestiny, andAmericandemocraticmessianism". *AmericanPoliticalThought*, 1(2), 236-262.
- Gözen, R. (2014). *Amerikan Dış Politikası*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, Eskişehir.
- Guérot, U. (2011). "Europeanssecurity in NATO'sstrategy", *IstitutoAffariInternazionali (IAI)*, 55-60.
- Gürdeniz, C. (2022). "NATO ve 3. Dünya (Hibrid) Savaşındaki Rolü", *Veryansın*, Erişim Adresi: <https://www.veryansintv.com/nato-ve-3-dunya-hibrid-savasındaki-rolu/>
- Heilbrunn, J. (2018). *Power Play*. *TheNationalInterest*, (158), 5-9.
- Henrich, J. (2020). *TheWEIRDpeople in theworld: How the West becamepsychologicallypeculiarandparticularlyprosperous*. Penguin UK.
- Hobsbawm, E. (2006). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılikler Çağı*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Irondele, B. &Lachmann, N. (2011). "LOTAN est-elle encorel'OTAN?", *Critiqueinternationale*, (4), 67-81.
- Keçeoğlu, T. (2008). "ÖrgütBüyükülüğününÖrgüt Yapısına Olan Etkileri ÜzerineÇok Boyutlu Yaklaşımlar", *Gazi Üniversitesiİktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 179-207.
- Kool, D., Bolder, P., &Dogan, M. (2021). "Turkey'sRecalcitranceandNATO'sNuisance". *HagueCentrefor Strategic Studies*.
- Lagneau, L. (2022). "La France pourraitaugmenter ses dépensesmilitairesd'environ 30% sur la période 2024-31", *Zone-Militaire*, 28 Eylül, Erişim Adresi: <https://www.opex360.com/2022/09/28/la-france-pourrait-augmenter-ses-depenses-militaires-d'environ-30-sur-la-période-2024-31/>
- Lequesne, C. (2007). "La politique étrangère de Jacques Chirac ou la France sans surprise". (DGAP-AnalyseFrankreich, 2). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für AuswärtigePolitik.V. 5-12.
- Martynova, E. S. (2023). "QUAD and AUKUS andtheBalance of Power in theAsia-Pacific Region: ProspectsforRussia, Chinaand ASEAN". *Outlines of global transformations: politics, economics, law*.
- Maynders, J. (2016). "'KeeptheRussiansout, theAmericans in, andtheGermansdown': a pottedandbloodyhistory of Nato", *Counterfire*, 29 Ekim 2016, Erişim Adresi: <https://www.counterfire.org/article/keep-the-russians-out-the-americans-in-and-the-germans-down-a-potted-and-bloody-history-of-nato/>
- NATO. (2014). "WalesSummitDeclaration", 5 Eylül, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en
- NATO. (2022). "Prise de décisions par consensus à l'OTAN", 14 Haziran, Erişim Adresi: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_49178.htm
- Özsoy, B. (2022). "NATO'nun Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği". *Журналроссийскихисследований*, (8), 101-125.
- Perry, B. (2018). "Central EuropeanRegimes". *Harvard International Review*, 39(2), 12-14.
- Polat, Ş. P. (2020). "NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi, Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli", *Çinde TASAM Yayını*, 333-347.
- Tarakçı, N. (2016). "Türkiye'nin NATO'dan Çıkma Zamanı Geldi Mi?", *TASAM*, Erişim Adresi: https://tasam.org/tr-TR/Iceirik/28856/turkiyenin_natodan_cikma_zamani_geldi_mi.
- Tokatlı, S. G. (2022). "NATO'nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü ve Geleceği", *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 61-84.
- Ucler, G., & Bulut, U. (2021). "Re-examination of theConvergence in MilitaryExpendituresacross NATO Countries: Do DifferentApproximations in ModelingStructural Breaks Matter?". *AppliedEconomicsJournal*, 28(1), 43-62.
- Upadhaya, S. (2022). "Do the AUKUS andQuaddeterChineseaggressionagainstIndia?". *AustralianJournal of Maritime& Ocean Affairs*, 1-13.
- Vaisse, M. (2009). "La France et l'OTAN: unehistoire". *Politiqueétrangère*, (04), 861-872.
- Védrine, H., Boniface, P., &Lequesne, C. (2018). "La politiqueétrangère de la France en débat", *Esprit*, (3), 103-116.
- White, P. B. (2017). "Crisesandcrisisgenerations: The long-term impact of internationalcrises on militarypoliticalparticipation". *Security Studies*, 26(4), 575-605.
- Wilsley, J. D. (2017). "Our Country Is Destinedto be the Great Nation of Futurity": John L. O'Sullivan'sManifestDestinyandChristianNationalism, 1837-1846. *Religions*, 8(4), 68.